

**One-Day
Interdisciplinary National Seminar**
on
**Role of Women in Literature, Humanities,
Commerce and Sciences**

Organizer
Shri Datta Shikshan Prasarak Mandal, Panutre's
Vitthalrao Patil Mahavidyalaya, Kale
[Arts, Commerce & Science]
Tal – Panhala, Dist.- Kolhapur (416 205)
Maharashtra State
Ph. (02328) 232093, 232001.
Website : www.vpmkale.edu.in

Sr.No.	Author Name	Research Paper / Article Name	Page No.
125	Rekhatai Shankar Patil	WOMEN'S RESISTANCE PORTRAYED IN TONI MORRISON'S NOVEL <i>SULA</i>	426 To 430
126	Dr. Dinesh D. Satpute	WOMEN IN J. M. COETZEE'S NOVEL <i>DISGRACE</i>	431 To 434
127	Shri. Harichand Sugriv Shirsat	WOMEN'S AFFILIATION REFLECTED IN 'REBATI' BY FAKIR MOHAN SENAPATI	435 To 437
128	Mr. Vishal Madhukar Kurane	A STUDY OF THE EXPENDITURE ON SELF-HELP GROUP OF SUVARN JAYANTI SHARI ROJGAR YOJANA IN KOLHAPUR MUNICIPAL CORPORATION	438 To 442
129	Shri. Abhijit Krishna Kumbhar	CONTRIBUTION OF WOMEN IN ENVIRONMENTAL AWARENESS	443 To 444
130	प्रा. संगीता विष्णु भोसले	'नीला आकाश' उपन्यास में अम्बेडकरवादी चिंतन	445 To 448
131	डॉ. विनोद प्रभाकर चन्नाळे	अलका सरावगी का उपन्यास 'शेष कादम्बरी' में चित्रित नारी	449 To 450
132	आसमा मकबुल सौदलगे	यथार्थ चिंतन - कृष्णा अग्निहोत्री	451 To 455
133	गणेश ताराचंद खैरे	सुषम बेदी का उपन्यास 'हवन' का मनोवैज्ञानिक अध्ययन (डॉ. जुनेजा इस पुरुष पात्र के विशेष संदर्भ में)	456 To 458
134	प्रा. डॉ. राजेंद्र द. थोरात	आधुनिक स्त्री अभिव्यक्तीच्या जाणीवा रुदावणारी कादंबरी : रीटा वेलिणकर	459 To 462
135	श्री. बाळासो आण्णा सुतार	प्रिया तेंडुलकर यांच्या कथेतील भारतीय स्त्रीवाद	463 To 465
136	प्रा. विरभद्र गुरप्पा स्वामी	महिला नेतृत्वाचा एक अभ्यास विशेष संदर्भ स्थानिक स्वराज्य संस्था	466 To 468
137	प्रा. डॉ. आर.के. काळे	स्त्रीवादी चळवळ	469 To 471
138	प्रा. मनिषा विलास पाटील	कोल्हापूर जिल्हयातील शिवाजी विद्यापीठ संलग्नित अनुदानित कला, वाणिज्य आणि विद्यान महाविद्यालयातील ग्रंथालयीन महिला कर्मचाऱ्याची व्यावसायिक सक्षमता	472 To 479
139	प्रा. उर्मिला क्षीरसागर	वीरांगणा राणी लक्ष्मीबाई	480 To 482
140	श्री. संभाजी शंकर कांबळे	भारतीय कुटूंबाचे स्वरूप आणि स्त्रियांचे जीवन	483 To 487
141	प्रा.डॉ. हरी साधू वाघमारे	वनसंवर्धनासाठी महिलांचे चिपको आंदोलन	488 To 490
142	प्रा.डॉ.सौ.स्वाती रामराव सरोदे	स्त्रियांची आत्मचरित्रे व स्त्रीवाद एक अभ्यास	491 To 494

स्त्रीवादी चळवळ Feminist Movement

प्रा. डॉ. आर.के. काळे
स. प्राध्यापक व विभाग प्रमुख राज्यशास्त्र विभाग,
बलभिम महाविद्यालय, बीड

प्रस्तावना :

आज वर्तमान युगामध्ये स्त्रीवाद किंवा स्त्रीवादी चळवळी दिसतात त्यांचे मुळ हे पाश्चिमात्य जगतातुन आल्याचे आढळते. मुळात स्त्रीवादी चळवळ ही संकल्पना पाश्चिमात्य असुन समान हक्क, सामन दर्जा व स्वातंत्र्य या सारख्या मुल्यांवर आधारित आहे. स्त्रियांना निम्नस्थानी लेखणाच्या, कनिष्ठ व हिनतेची वागणूक देऊन त्यांना गुलामाप्रमाणे जीवन जगण्यास भाग पाडण्या व्यवस्थेच्या विरोधात आवाज उठवणारी चळवळ म्हणजे स्त्रीवाद होय. स्त्रीवाद म्हणजे स्त्रीयांचे दुर्योगात्मक आणि त्यासाठी करावा लागण्या अविरत संघर्षाचे दुसरे नाव होय. वर्णव्यवस्थेमध्ये स्त्रीयांचा दर्जा हा शुद्रातीशुद्रांच्या खालचा दाखविला गेला. त्यामुळे स्त्री ही कायदा दुर्लक्षित शोषित अवस्थेत राहिली म्हणुन स्त्रीवादी चळवळी ही स्त्रीयांच्या शोषनाबद्दल अत्याचाराबद्दल समाजात आणि या व्यवस्थेत जागृती निर्माण करणारी असुन स्त्रीयांच्या स्थितीत बदलकरणारी कृतीयुक्त विचारधारा आहे.

स्त्रीवादी चळवळीचे उद्दिष्ट्ये :-

स्त्रीयांचे क्षेत्र केवळ चुल आणि मुल, भोगांची वस्तू सतत सेवा करणारी व्यक्ती आहे. ही भूमिका स्त्रीवादाला मान्य नाही. तर सामाजिक, आर्थिक, राजकीय क्षेत्रात स्त्री-पुरुष समानता निर्माण करणे, शोषणमुक्त समाज निर्माण करून लिंगभेदावर आधारित पितृसत्ताक व्यवस्थेला विरोध करणे, स्त्रियांच्या हक्कासाठी आवाज उठविणे, स्त्रीयांना संघटित करून अन्यायाविरुद्ध लढा उभारणे, स्त्री हक्कांसाठी एकजुट करून आवाज उठविणे, स्त्रीयांच्या सर्वांगिण विकासासाठी आवश्यक असलेल्या वातावरणाची निर्मिती करणे, स्त्रीयांचे शोषण केवळ सार्वजनिक क्षेत्रातच होत नाही तर कौटूबिक जीवनातही होते. अशा शोषणापासुन तीची मुक्तता करणे, इत्यादी प्रमुख उददेश स्त्रीवादीचे दिसुन येतात. म्हणून स्त्रीवाद ही केवळ राजकीय विचारधारा किंवा विचारप्रणाली नसुन ती एक प्रकारची स्त्रीवादी चळवळच आहे.

स्त्रीवादी चळवळीचा विकास :

स्त्रीवादी चळवळीच्या विकासाचे प्रामुख्याने तीन कालखंड पडतात. ते म्हणजे (1) प्राचीन-कालखंड (2) मध्ययुगीन कालखंड, आणि (3) आधुनिक कालखंड.

वेद, उपनिषदं कालखंडात स्त्री मुक्त होती.

प्राचीन कालखंडात स्त्री-पुरुष समानता होती. मातृत्वाच्या अविकारामुळे अदिस अवस्थेमध्ये स्त्रीचे पुरुषावर प्राबल्य होते. परंतु कालांतराने स्त्रियांच्या परिस्थितीत बदल झाला. श्रम विभाजनी व रमनिश्चिती प्रक्रियेमुळे स्त्री अंतर्गत कार्ये तर पुरुष बाह्य परिक्षेत्रातील कार्ये करू लागला. त्यामुळे आपसुकच स्त्री जीवन बंदिस्ततेकडे झुकले. या बंदिस्तपणास मान्यता देण्याचे कार्य मनुसृतीसारख्या ग्रंथनिर्मात्याने केले व स्त्री दुर्यम ठरली.

मध्ययुगीन कालखंडामध्ये अस्थिरता, सरंजामशाही, वाढते धर्मप्राबल्य, राजेशाही व्यवस्थेचा प्रारंभ यामुळे तीचे अस्तित्व केवळ एक उपभोग्य वस्तु बनले. स्त्रियांचे जीवन असुरक्षित बनुन मध्ययुगीन कालखंड हा स्त्रियांसाठी अंधकारमय ठरला.

आधुनिक कालखंडामध्ये यंत्रयुगाने जगाचा चेहरा मोहरा बदलून टाकला. प्रबोधनाची सुरुवात झाली. औदयोगिक कांतीमुळे व्यापारातुन वसाहती व वसाहतीतुन साम्राज्यवाद उदयाला आला. त्याचा परिपाक म्हणुन सन 1789 मध्ये फेंच राज्यकांती घडून आली व स्वातंत्र्य, समता बंधूत्व, न्याय मुल्यांचा अविष्कार झाला. त्याचा परिणाम मध्ययुगामध्ये खितपत पडलेली स्त्री स्त्री-मुक्तीसंबंधी विचार मांडुन चळवळीला सामोरी गेली. फेंच राज्यकांतीची प्रेरना घेऊन मेरी वॉलस्टोन काकट या महिलेने इंग्लंडमध्ये “ए व्हिडिकेहान ऑफ द राईट्स” या आपल्या ग्रंथातुन स्त्री मुक्ती चळवळीची हाक दिली. भारतात आधुनिक भारताचे जनक राजाराम मोहन रॉय, महात्मा ज्योतिबा फुले, सावित्रीबाई फुले, आगरकर, म.